

E.T.P. EUME- XUVIA
UNIDADE DIDACTICA

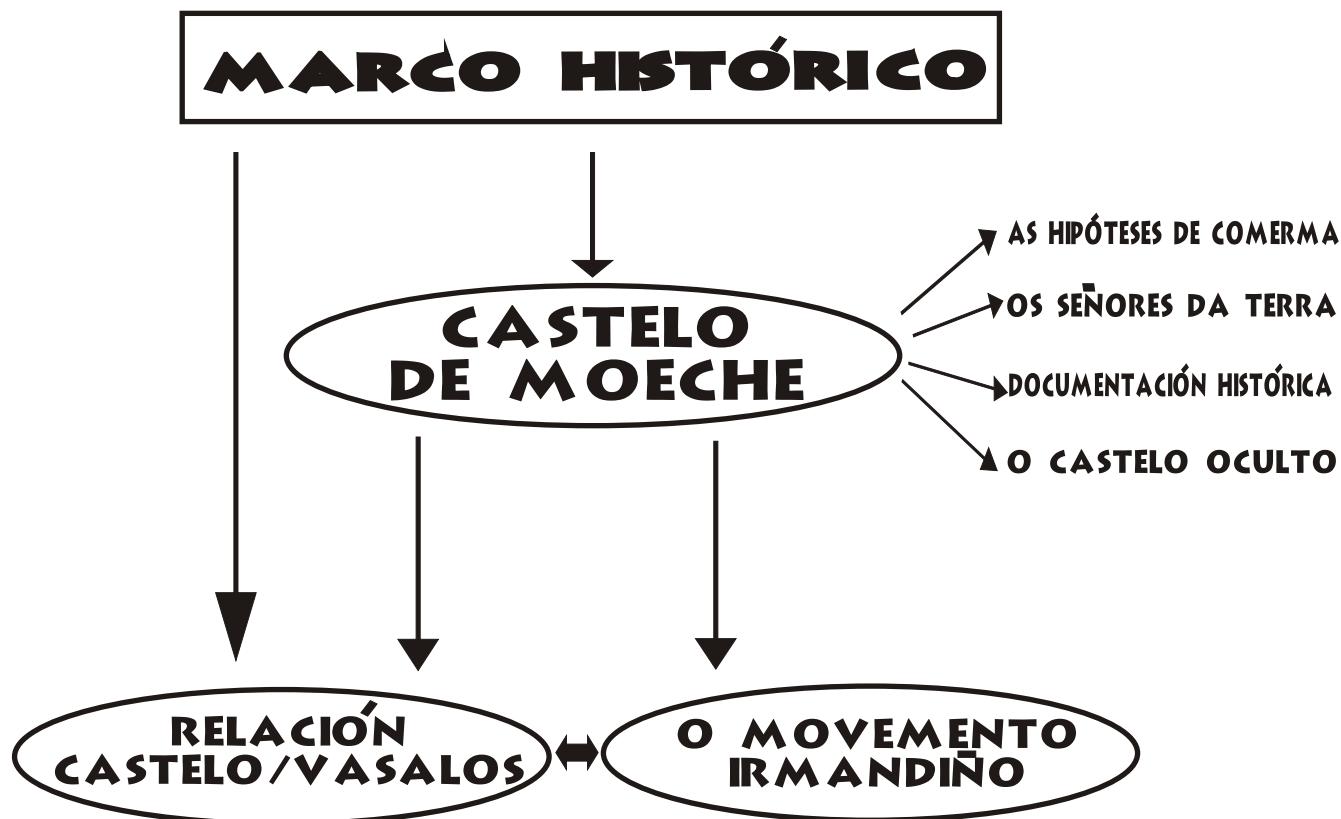
CASTELO DE MOECHE





UNIDADE DIDÁCTICA CASTELO DE MOECHE

MAPA CONCEPTUAL



Elaboración:
Serxio Paz Roca
Ángel Lorenzo Cea
Deseño:
Ángel Lorenzo Cea

Imaxes:
ETP Castelos e Mosteiros do Eume-Xuvia
SOBIGA, S.A.
Manuel Craneo
Alfredo Erias

Edita:
Asociación Euroeume
Rúa Capela, 21. Baixo
15320 As Pontes
info@euroeume.org
www.euroeume.org

PRESENTACIÓN



O Centro de Desenvolvemento Rural EuroEume é unha asociación sen ánimo de lucro, declarada de interese público, na que poden participar todas as entidades interesadas no desenvolvemento do territorio abarcado por EuroEume, que comprende os concellos de Cabanas, A Capela, Moeche, Monfero, Pontedeume, As Pontes, San Sadurniño, As Somozas e Vilarmaior.

EuroEume constitúese legalmente o 2 de Septembro de 1996; no artigo 5º dos estatutos recóllense os seus obxectivos, que poderían sintetizarse no seguinte texto extraído dos mesmos " (...) Optimizar o aproveitamento dos recursos endóxenos da comarca de cara o seu desenvolvemento harmónico e integral".

O Plan Estratéxico de Desenvolvemento Rural para o territorio EuroEume establece como unha das principais extratexias a Conservación e mellora dos valores patrimoniais e medioambientais do territorio, "que debe constituir un elemento básico para incrementar o atractivo turístico, ademais de mellorar a imaxe do territorio e a calidade de vida".

A través do Proxecto denominado Espazo Temático Patrimonial Castelos e Mosteiros do Eume-Xuvia, preténdese constituir una rede coa interpretación e posta en valor de elementos tan singulares coma os Castelos en Moeche, Naraío, Nogueirosa, Torreón de Andrade e os Mosteiros de Caaveiro e Monfero.

O feito de abordar cada intervención como única e ao tempo como parte dun todo, permitiralle xogar a cada elemento un rol de presentación do conxunto do territorio invitando ao seu coñecemento, mentres que o concepto de "patrimonio en rede" reforzará a promoción e o impacto de cada elemento.

Co Centro de Interpretación do Castelo de Moeche preténdese poñer en valor o patrimonio monumental que constitúe o castelo así como a súa memoria e valor histórico para que revista, tanto na poboación visitante, como na comunidade residente, proxectando cara aos visitantes a imaxe de territorio cunha importante historia e ao mesmo tempo contribuir a recuperación da memoria e identidade colectiva dos habitantes do territorio, algo esencial para xerar un proceso de desenvolvemento como o que se persigue.

OBXECTIVOS

Esta guía vai, sobretodo, dirixida ao profesorado que se achegue polo Castelo de Moeche cos seus alumnos. A fin deste material é servir de ferramenta didáctica coa que completar a visita ao museo dos colexios e institutos, así como fomentar o traballo na aula en base ao visto durante a visita, tomando coma apoio e referencia o material adxunto.

Pretendemos que a visita non fique nunha simple excursión, senón que a viaxe trascenda máis aló da propia visita e que unha vez de volta na aula, os rapaces e rapazas traballen o que viron no Centro de Interpretación do Castelo de Moeche e saquen as súas propias conclusións sobre os noso devanceiros e o mundo no que vivían.

Non pretendemos encorsetar a explicación do profesorado, senón que estes poidan desenvolverlos unha vez que o guía do Castelo exerza de bo anfitrión que lles amosa aos seus invitados as diferentes estancias da súa casa.

Sen máis agardamos que, coma nós, se sinta identificado coas historias que aquí se contaron, as vidas que aquí naceron, e as cousas que aquí ocorreron.

Disfrute da visita.

MARCO

Toda a Historia é crise e cambio. Certo é que hai épocas nas que a crise e os cambios, pola súa importancia e acumulación, saltan á vista.

A época na que se desenvolve a vida do Castelo de Moeche é a época medieval, que se acostuma cinguir a un período duns dez séculos que vai dende a caída do imperio romano ata o periodo dos descubrimentos da imprenta e de América.

Dentro destes dez séculos hai subdivisións, combinándose épocas de crise e cambios con épocas de maior estabilidade nas que os cambios case que non son perceptibles.

A división clásica da Idade Media establece tres grandes períodos:

- Alta idade media, os primeiros séculos.
- Plena idade media, onde se acadan as más altas cotas de perfección da orde social.
- Baixa idade media, os últimos séculos, de crise total do sistema, e onde se comeza a intuir que novos tempos se achegaban.



Mapa do Reino de Galicia. Frey Hernando Ojea, s. XVI

HISTÓRICO

No caso galego a idade media comeza co establecemento do reino Suevo no territorio da antiga Gallaecia no 409 d.c. Este reino converteríase ao cristianismo grazas a San Martiño de Dumio, ou de Braga.

Posteriormente, no ano 585, os visigodos incorporaron o territorio galego ao seu reino, se ben os visigodos adoptaron a liturxia e a práctica dos concilios convocados polos reis suevos, por exemplo, na época goda era unha tradición que o príncipe herdeiro se educase en Galicia e iniciase a súa actividade política coma rexente do vello reino suevo.

A chegada dos musulmáns á península supuxo a fin do dominio visigodo, pero a escasa presencia musulmana nos territorios galegos permitiu que se conservasen as estruturas sociais e que os nobres reforzasen a súa posición debido á inexistencia dun rei situado por enriba deles.

A presenza dos musulmáns en Galicia foi escasa pero impactou na mentalidade das xentes. Así, en moitas das lendas, contos e ditos sobre calquera cultura ou achádego relacionado coas culturas precrhistianas, que chegaron aos nosos días dende a antigüidade, teñen como protagonistas ás mouras e mouros, que encarnan todo o malo, o máxico e descoñecido.

Durante a reconquista os asturianos combateron no territorio galego, pero segundo as crónicas non combateron contra os musulmáns, senón contra os propios nobres galegos, que vían perigar a súa posición fronte ao crecente poder da monarquía asturiana, que finalmente logrou incorporar o enorme territorio do reino galego.



MARCO

Ata o descubrimento do corpo do apóstolo Santiago no vello castro de Compostela no ano 813 (no proceso chamado inventio et traslatio), Lugo era a cidade principal de Galicia, dado que era a única sede episcopal que se mantivera cristiá durante todo o proceso.

Grazas ao impulso que supuxeron as peregrinacións Santiago medrou rápidamente. Ademais, debido aos ataques normandos durante o século X, a diócese de Iria foi trasladada a Compostela, que iniciou a súa fase de primacía a pesar da súa case total destrucción no 997 polo ataque de Almanzor.

Os séculos XI e XII foron moi convulsos politicamente e marcaron a historia de Galicia. A finais do século XI o bispo Peláez tentou constituir un reino independente de Galicia coa colaboración de Guillermo o Conquistador, pero o papa respondeu coa excomunión ás pretensíons dos prelados composteláns.

O sucesor de Peláez, Diego Xelmírez, adoptou no S. XII unha política de acercamento á corte castelá e ao Vaticano, obtendo o perdón para Santiago. Nesta época creouse en Compostela a primeira escola episcopal, xermolo da futura Universidade. Mentras Portugal lograba a súa independencia na batalla de Ourique, establecéndose a fronteira no Miño, pasando así, os territorios transmiñotos, a zona Sul do Reino Galego, a mans do Reino de Portugal.

Coincidindo con esta catastrófica situación política, deuse a época de maior esplendor cultural de Galicia: Vinculada a Europa polas peregrinacións, o noso país espertou a súa forza creadora erguendo os seus mellores monumentos arquitectónicos e escribindo as admirables páxinas da lírica medieval galaica.

HISTÓRICO

Os reinados de Fernando III e Afonso X significaron o cumio do influxo cultural galego e o inicio da súa decadencia. É a crise da baixa Idade Media, a gran eclosión da burguesía europea, que non tivo o correspondente eco en Galicia. A burguesía galega non acadou asentar o seu poder fronte ao da Igrexa. Ademais, boa parte da nobreza galega, que durante as guerras do século XIV se identificara con Pedro o Cruel, tivo que exiliarse trala morte do monarca. Todos estes feitos foron deixando a Galicia cada vez máis aillada, limitada a unha exclusiva función receptora da peregrinaxe.

Nos estertores da Idade Media dase o proceso coñecido coma Revoltas Irmandiñas, que terá dúas fases, a primeira, chamada "Fusquenlla", no 1431, e unha segunda fase que comeza mediado o século XV e culmina coa chamada Gran Guerra Irmandiña, entre os anos 1466 e 1469, dándose de maneira xeralizada en todo o territorio galego.

A época medieval finaliza co reinado dos Reis Católicos, que fora o bando vencedor polo trono castelán fronte á Beltranexa, casada con Afonso V de Portugal e apoiada pola nobreza galega. Os Reis Católicos introduciron no reino galego a Santa Irmandade en 1480, instrumento do poder centralizador, que serviu coma ferramenta de represión contra a nobreza galega disidente.

Isabel a Católica pacificou Galicia, que tralas loitas dos séculos XV e comezos do XVI se repregou sobre si mesma. A lingua galega ficou relegada ao ámbito labrego e familiar e, antes da aparición da imprenta, abandonouse o seu cultivo literario, que non volvería ser xeralizado ata o século XIX no chamado Rexurdimento. Foi a chamada "doma e castración do reino de Galicia", expresión utilizada no S. XVI polo historiador Jerónimo Zurita, para referirse á maneira en que os Reis Castólicos proibiron o galego na Administración, na Xustiza, no Ensino e na Igrexa.

RELACIONES

Poderíase dicir que os castelos e mosteiros eran, na época medieval, o centro do poder dun determinado territorio. No castelo ou mosteiro vivía un señor feudal ou unha congregación, que organizaba a vida económica, política e social dentro do seu territorio de dominio.

As relacións que se establecían entre o dono do dominio, neste caso o señor, e os dominados, ou vasalos, eran uns vínculos de dependencia que se plasmaban de xeito práctico na ceremonia de feudo vasalaxe.

Nesta ceremonia, que o señor facía con todos os habitantes do seu dominio, o vasalo comprometíase a pagar unha determinada renda anual ben en especie, fora grao, galiñas, ovos ou un roxelo, ou ben en días de traballo na reserva do señor (chamadas searas ou corveas) nas épocas de máis traballo no ciclo agrícola. A cambio o señor feudal comprometíase a protexer ao seu vasalo dos atropelos aos que se puidera enfrentar por parte doutro señor, doutro vasalo ou dunha institución eclesiástica. Ademais o señor arrendáballle terras para que as traballara e así poder conseguir o sustento para a súa familia. Estas terras normalmente eran arrendadas a través de contratos enfitéuticos, xeralmente a moi longo prazo no caso galego, tanto coma durante tres voces, é dicir tres xeracións, ou a vida de tres reis.

CASTELO-VASALO

Con estes lazos de dependencia o señor asegurábase a súa privilexiada posición, dado que no caso de escaseza de cereal podería vendelo nos mercados da zona, ademais que nunca lle faltaría alimento, agás malas tempadas. Pola súa parte, o vasalo asegurábase protección fronte ás agresións así coma alimento para el e a súa familia.

Cómpre lembrar que era o señor o administrador da xustiza dentro do seu dominio, polo que era obrigado estar ao día cos pagos e coas obrigas debidas ao señor.

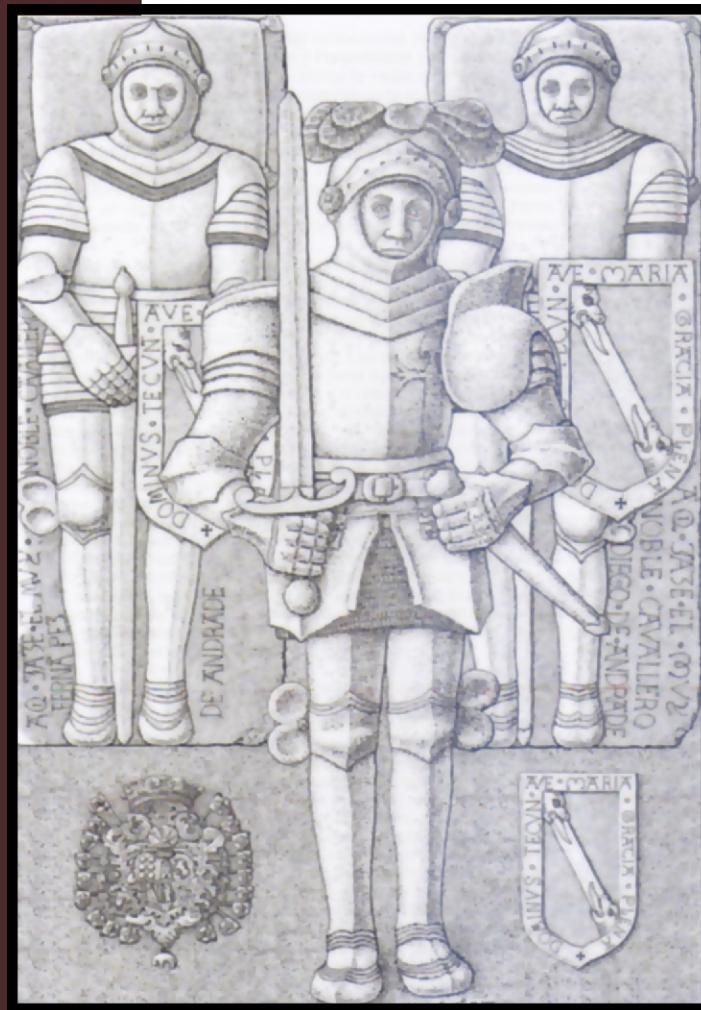
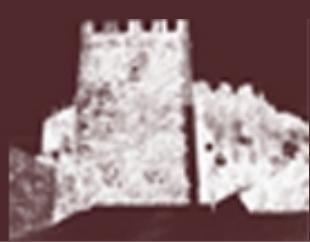


Ilustración de Fernán e Diego de Andrade

UNIDADE DIDÁCTICA CASTELO DE MOECHE



RELACIONES

Pero... que leis establecían que unhas determinadas condicións se plasmasen nas relacións feudovasaláticas nun determinado territorio?

Ademais dos contratos de suxección individual, cuxas cláusulas acostumaban ser tan imprecisas como esquecidas con rapidez, as relacións do señor cos seus colonos non tiñan outra lei que o "costume da terra", é dicir o dereito consuetudinario. Isto era así ata o punto de que en francés o nome ordinario dos censos era coutumes (costumes), e o do debedor dos mesmos, homme coutumier.

Dende que existiu o réxime señorial esta tradición particular foi o que en realidade definiu cada señorío coma grupo humán. Deste xeito o que podía ser unha norma habitual no dominio do castelo de Moeche, tanto nas rendas a pagar coma na xustiza a impartir, probablemente non se parecería moito aos costumes habituais, dos dominios da vila de Pontedeume.

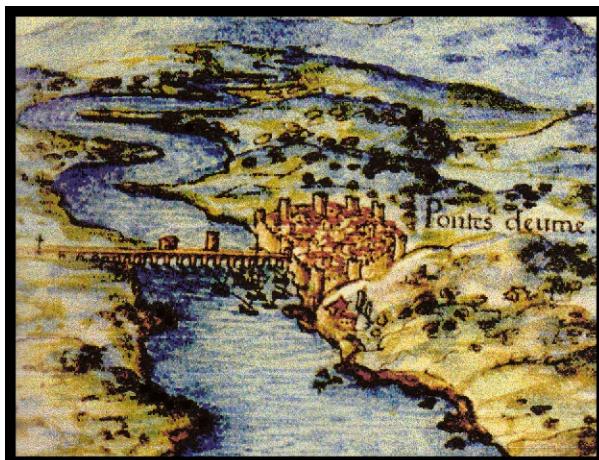


Ilustración de Pontedeume no medievo.

CASTELO-VASALO

Os precedentes que decidían deste xeito a vida da colectividade debían ser tamén de natureza colectiva. Así pouco importaba que unha determinada taxa cesara, dende tempo inmemorial, de ser pagada por unha soa das explotacións campesinas pequenas ou medianas; se durante este intervalo as outras explotacións pagaran con regularidade, seguía sendo obligatoria mesmo para aquela que durante tanto tempo deixara de pagar. Esta era a base teórica, é dicir, o establecido polos xuristas da época, pero a aplicación práctica xeralmente foi menos severa.

Estes son algúns dos aspectos que rexían a vida na época na que o castelo de Moeche era un verdadeiro centro de poder. Cómprase insistir en que non son más que unhas xeneralidades, dado que, como dixemos antes, cada señorío tiña as súas normas, e agás nos señoríos eclesiásticos poucos son os restos documentais que aporten algo mais de luz sobre este asunto.



Mapa dos dominios dos Lemos na provincia.

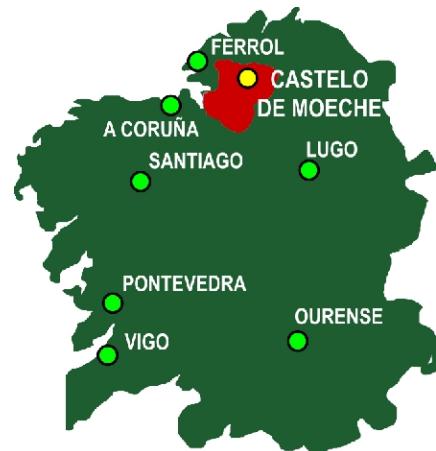
O CASTELO AS HIPOTESES

Andrés Comerma foi a primeira persoa que fixo un estudo serio sobre as fortificacións medievais do territorio entre o Eume e o Xuvia. É posible que a súa obra marcase o cambio de mentalidade ao respecto á valorización dos mesmos como documentos históricos. Despois da publicación da obra "Los castillos feudales de Moeche, Naraío y Andrade" case todos os autores que se aproximaron ao estudo destes edificios seguiron as súas interpretacións.

Enclavado na parroquia de San Xurxo, a uns 25 km de Ferrol, e situado na marxe dereita do río Xubia, marchando augas arriba. Ao ser propiedade da Casa de Lemos, herdeira da casa de Andrade, Comerma da por certa a propiedade orixinal deste castelo naquela Casa e, seguindo ao pé da letra a Vicetto, relaciónao cos acontecementos da primeira Revolta Irmandiña contra Nuno Freire de Andrade. Este autor asume a interpretación realizada polos historiadores do momento e fala da persecución que sufriu o Señor de Andrade e dá por certo que aquí se refuxiou coa súa familia.

Pero esta interpretación resulta contradictoria se atendemos á documentación histórica existente e a outras probas. O señor de Moeche dende 1336 era García Rodríguez de Valcarcel, e a presencia nos muros do escudo desta familia, fai pensar nel como promotor da construcción da fortaleza. En canto á documentación existente, nas Crónicas do Rei Juan II de Castela, no tocante á revolta sufrida polos Andrade en 1431, non se fai ningunha mención de Moeche. Por outra parte a primeira referencia documental sobre o Castelo de Moeche, que aparece nos Preitos de Tabora, vinculase o castelo á casa de Lemos, dos que era antepasado García Rodríguez.

DE MOECHE DE COMERMA



O carácter defensivo dallo Comerma á súa construcción, fala de muros de case tres metros de espesura e do reforzo defensivo da súa fábrica a través do foso exterior. Da súa planta comenta que non se corresponde cun plan anterior, os seus muros seguen unha proxección que se adapta ao terreo onde se asenta.

Ademais da descripción, Comerma asigna a cada un dos espazos nos que se divide o Castelo unha serie de hipotéticas funcións relacionadas coa vida señorial que alí se exercían.

Respecto á torre do castelo, describea coma de planta cadrada, coma as normandas, e fala das súas dúas portas e dunha "poterna" ou "saída secreta" da que nengunha construción desta clase e época carecía. Fala este autor tamén dunha segunda torre, más pequena, que servía de protección á escala de caracol que comunicaba co adarve e demais elementos construtivos que naquel entón puido comprobar *in situ*. Comerma, por último, comenta a existencia de varios escudos de armas sen entrar en ningún momento na súa interpretación.

O CASTELO DOCUMENTACIÓN

No referido ás fontes coas que contamos para coñecer a Historia do castelo de Moeche, cómpre dicir que a maioría das referencias son indirectas, refírense ao mesmo "de pasada", por exemplo, cando se fala de feitos da época que sucederon nas inmediacións do castelo, ou que tiveron lugar na súa zona de influencia. As fontes coas que contamos son catro, por orde cronolóxico:

- O documento de maior antiguedade son as Crónicas que o Rei Juan II de Castela, como era habitual, realizou do seu reinado. Nelas fálase da primeira revolta Irmandiña, contra a Casa de Andrade en Pontedeme no ano 1431.
- O seguinte documento, en tempos de Enrique IV de Castela, é o Preito entre os bispos Tábera e Fonseca, acerca do estado da Mitra compostelá e a reparación da mesma. Neste preito recóllese diversas testemuñas que narran o acontecido nos dominios das Casas dos Andrade e dos Lemos durante a revolta Irmandiña do ano 1466.
- Nun documento do ano 1483, custodiado no Arquivo da Casa de Alba, Juana de Osorio, Condesa de Lemos, otorgaba un poder referido ao castelo de Moeche.
- Finalmente, no histórico Catastro do Marques de la Ensenada, do ano 1752, e atendendo aos bens da entonceas Condesa de Lemos, faise unha somera descripción do castelo de Moeche.



DE MOECHE HISTÓRICA

Fragamento do capítulo oitavo da Crónica do Rei Juan II de Castela:

"Y entre los negocios que el Rey había de despachar antes que para la frontera partiese, era uno que ponía entre Nuño Freyre de Andrade, é sus vasallos de la puebla de Cume ó Ferrol ó Villabia que eran suyos, é sus vasallos que se habían todos levantado contra él, ..., é con estos se habían juntado otros muchos de los Obispados de Lugo é Monforte, ..., é hicieron todos una hermandad, por toda la tierra los llamaban los hermanos; ...é como Nuño Freyre había recibido grandes daños desta gente, juntóse con Gómez García de Hoyos que era corregidor por el Rey de aquella tierra, é fueron a la puebla de Cume que era dese Nuño Freyre, é tentaron ende cercado un castillo suyo donde estaba su mujer é sus hijos, quattrocientos hombres é mas destos que se llamaban hermanos. Pelearon con ellos é desercaron el castillo, é murieron ahí algunos de los hermanos, é otros fueron presos y enforcados, é así se apaciguó este caso de Galicia".

Fragamento do Preito Tábara-Fonseca. Testemuño de Rodrigo Ares, labrego e veciño da freguesía de Vilachá.

"Que bido que en esta ciudad de Betanzos e en toda tierra de las Mariñas y en su comarca se juntaron los pueblos y gentes comunes de las comarcas en hermandad para seguir los malhechores e ladrones e robadores e tener la tierra en paz e bido que al dicho tiempo fizieron sus ladrilleros e alcaldes e diputados con sus baras de hermandad que tratan e que en la ciudad de Betanzos fizieron por capitán a Juan Branco, vecino della y en las Puentedeume a Afonso do Coad y Gonzalo Pillarte vecinos de la dicha villa. ... e dice este dicho testigo que visto que al dicho tiempo la dicha hermandad e su gente derrocaron la fortaleza de Andrade e la fortaleza de Caamouco e a Motriz de Prugos que heran de Diego d'Andrade e questo mismo oio decir por publico que derrocaran a Villabia y a Xarto que heran del dicho Diego d'Andrade y este testigo después las visto derrocadas decian que todo aquello que fazian hera por mandado del rey y por su servicio y en su nombre lo fazian"

Fragamento do Preito Tábara-Fonseca. Testemuño de Ares de Rigueira, sobre o Castelo de Moeche.

"Que visto que después que las fortalezas fueron derrocadas por las hermandades que don Pedro Álvarez, conde de Lemos, hisoiera adreçar e reedificar las fortalezas y casas fuertes que por la dicha hermandad le fueron derrocadas... fortaleza de Caldelas e la fortaleza de Moeche que heran del dicho conde de Lemos... e que mandara a la gente de las tierras que biniesen a la sorbita, .. que pues todos fueran en ayuda de derrocadas que tambien abian de ser todos en ayuda a correigillas e azollas..."

O CASTELO OS SEÑORES DA TERRA

A fusión por matrimonios entre casas nobres na época medieval era unha estratexia moi normal. Diversos motivos podían impulsar a realización de casamentos de convenencia para perpetuar o status da familia o maior tempo posible, e evitar que as súas posesións caeran en mans non desexadas.

Se as teorías de Comerma fosen certas, nalgún momento o castelo de Moeche pasa das mans dos condes de Andrade ás dos condes de Lemos, casa señorial de alta liñaxe na Galicia da época, por medio da fusión por matrimonio.

Este tipo de "xogadas", que se repetían a cotío no medievo, no que respecta á propiedade do castelo de Moeche, remataron cando a casa de Lemos se fusionou coa forte casa de Alba, tal vez pola falta de descendentes varóns que mantiveran a posición da familia na orde social da época. Foi así como chegou ás mans desta familia, aparentemente moi alonxada no espazo, a propiedade do castelo de Moeche, unha propiedade que mantén hoxendía.

A continuación exponse unha breve relación das casas nobiliarias que tiveron o control sobre o territorio que formaba parte do Condado Lemos ata o século XV, anos que centran o material exposto no Centro de Interpretación do Castelo de Moeche.

DE MOECHE AS CASAS NOBILIARIAS

A CASA DE LEMOS

Como se pode comprobar no apartado de Documentación Histórica, todas as referencias coñecidas falan dos Condes de Lemos como propietarios do Castelo de Moeche. As estratexias matrimoniais do medievo derivarón na fusión doutras casas nobiliarias na de Lemos.



OS CASTRO

Os Castro representan a etapa mais antiga desta casa, vinculada ao antigo Condado de Trastamara. Dentro da linaxe dos Castro, a exposición centrarse nas figuras de Pedro Fernández de Castro, señor do Reino de Galicia, e nos seus descendentes Fernando Ruíz de Castro, Conde de Lemos, Juana de Castro, raiña de Castela, e Inés de Castro, raiña de Portugal.

OS ENRÍQUEZ

A linaxe dos Enríquez accedeu á casa de Lemos polo matrimonio de Pedro Enríquez con Isabel de Castro. O material expositivo céntrase na figura de Pedro Enríquez e os seus descendentes, Fadrique e Beatriz Enríquez de Castro. Cando Fadrique, que foi o último Conde de Trastamara, caeu en desgracia, e o rei Juan II de Castela confiscoulle os seus dominios, que logo recuperou a súa irmá Beatriz, partindo o condado en dous, dando lugar ao Condado de Lemos.



OS OSORIO

Co matrimonio de Beatriz Enríquez de Castro e Pedro Álvarez Osorio esta casa entrou a gobernar o Condado de Lemos. Pedro Álvarez Osorio tivo un rol moi importante na nobreza galega, convertíndose na principal referencia nobiliar para a Coroa de Castela no Reino de Galicia.

UNIDADE DIDÁCTICA CASTELO DE MOECHE

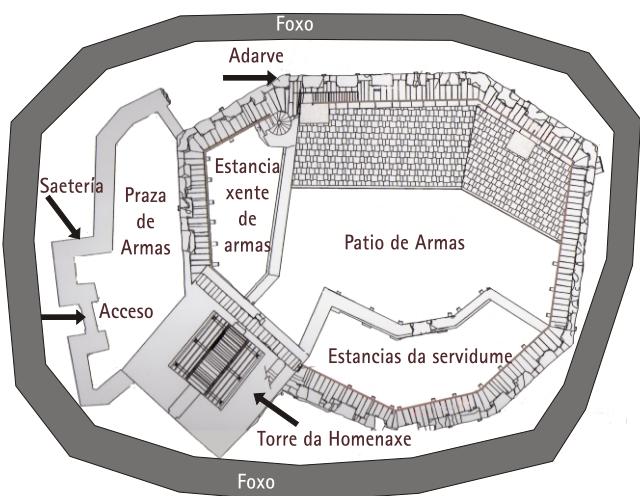


O CASTELO

No centro de interpretación do Castelo de Moeche, ademais dos contidos que o relacionan cos seus posuidores, cobran unha importancia especial tanto os contidos arquitectónicos como os relacionados co Movimento Irmandiño.

Grazas ás pegadas que se conservan dos seus construtores, como as pedras armeiras e marcas de canteiros, e polos vestixios descubertos polos arqueólogos durante as diferentes fases da rehabilitación do edificio, pódese saber dunha maneira bastante precisa cal era a función que podía ter cada estancia.

No Castelo de Moeche os aspectos defensivos veñen dados principalmente pola súa edificación: Torre alta, barbacana, muros anchos, aspilleiras, foxo,... Esta fortaleza faise complexa nas súas estancias, amplas e numerosas, conta cun patio de armas espacioso. Se ben mantén o seu carácter defensivo, a morfoloxía permitiría albergar un numeroso grupo de persoas e o desempeño de funcións administrativas e xudiciais.



Plano da planta do Castelo de Moeche

DE MOECHE

A información que disponemos das intervencións arqueolóxicas no Castelo de Moeche refírese ás campañas de 1991 e do ano 2002. Destas duas campañas podense extraer varias conclusións:

- A identificación das funcións que tiñan as partes do castelo: as habitacións da servidume, o espazo para a xente de armas, a cociña, o baluarte, o patio de armas, as cortes e, por suposto, a torre da homenaxe. En todas estas zonas atoparon restos materiais que atestiguan as funcións ali desenvolvidas.
- A identificación de estruturas arqueolóxicas que se corresponden con etapas anteriores do castelo. É o máis destacable da actuación arqueolólica, posto que lograron exhumar a base do antigo castelo, o que foi derrubado na Gran Guerra Irmandiña de 1466.
- A aportación de materiais relacionados coas épocas históricas do castelo. Os materiais atopados supoñen unha testemuña fidedigna das diferentes etapas da fortaleza: cerámica, moedas, obxectos de ferro, armas,



Pegadas do castelo primitivo

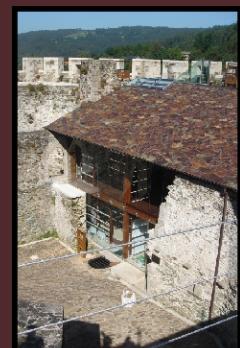


Foto interior do Castelo.
Zona de Exposición



Foto exterior do Castelo de Moeche

UNIDADE DIDÁCTICA CASTELO DE MOECHE

OS IRMANDIÑOS PARDAIS CONTRA FALCONS

Os séculos finais da Idade Media son séculos de crise e cambio. A primeira crise afecta ao número de habitantes. Nos séculos XIII e XIV detense o crecemento demográfico debido, principalmente, á fame. Constátase así a incapacidade do sistema produtivo para dar de comer a unha poboación que medrara de xeito ininterrompido nos séculos anteriores. Esta fame preparou o camiño para que a peste se abriera paso entre unha poboación debilitada.

Ademais da crise demográfica sofreuse unha crise económica, que en boa medida veu dada pola falta de man de obra que traballara os campos. A crise económica afectou sobre as zonas rurais, o que prexudicou sobre maneira aos señores nobres que vían coma as rendas que os sostiñan diminuían considerablemente ao non poder os seus vasalos facer fronte a elas.

Con menos mans para traballar a terra, a escaseza desta veuse mitigada, e tanto a extensión coma a calidade das terras traballadas aumentaron, o que permitiu aos poboadores galegos superar esa crise. Así poderíamos definir os trazos destes últimos séculos medievais coma de depresión e posterior reconstrucción agraria, así coma de afianzamento e aceleración da actividade das cidades.

A nova situación demográfica e económica implica inevitablemente unhas readaptacións. Deste xeito dende o punto de vista social os séculos XIV e XV non se poderían cualificar de revolucionarios, dado que segundo os historiadores sería mellor falar de tensións sociais, ou como moito de revoltas. Iso si, as dificultades destes últimos séculos medievais crearon o clima idóneo que provocará o cerco da vella sociedade feudal.

Das cidades ao campo a inestabilidade propia da readaptación ocasionada pola crise estendeuse a medida que avanzaba o século XV. A tensión social resultou na organización de diversas revoltas en contra dos señores en todo o territorio galego. Esta movilización social deuse en chamar Movemento Irmandiño. A manifestación mais visible deste movemento foi a destrucción das fortalezas señorais.



Existen varios documentos que se refiren a estas revoltas dos vasalos no territorio galego. A primeira nas Crónicas do Rei Juan II de Castela, que narran a revolta encabezada por Roi Xordo, que rematou coa derrota das Irmandades en Pontedeume ante a fortaleza dos Andrade. A esta revolta a seguiron, desde 1446, as de Allariz, Viveiro, Betanzos e A Coruña, Ourense, Lugo, ou Santiago.





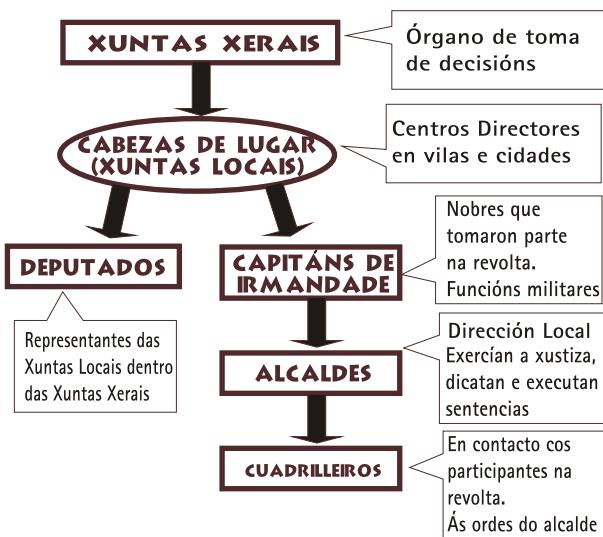
OS IRMANDIÑOS PARDAIS CONTRA FALCONS

Durante este periodo algunha das revoltas das Irmandades foron levantadas co permiso do Rei Enrique IV de Castela, e durante as mesmas, como narran as Crónicas de Juan II de Castela, "...andaban así poderosamente haciendo muy grandes daños é males en la tierra, que en las rentas del Rey, ni contra su justicia no tocaban." Estes feitos mostran a confusión política do momento, onde cabían alianzas entre nobles, nobles con Irmandiños, e Irmandiños co Rei.

En tempos de Enrique IV, no ano 1465, nace a "Irmandade Xeral", e sería durante o ano 1466 cando comezou a revolta, segundo un dos declarantes no Preito Tábera-Fonseca, o bacharel Alonso García de Parga.

A Irmandade Xeral de Galicia tiña unha estrutura interna que a dotaba dunha organización e de manobrabilidade. No cumio situábanse as xuntas xerais, onde se tomaban decisións en orde á actuación en todo o territorio de Galicia. Antes do levantamento, tivo lugar a Xunta Xeral de Melide.

ORGANIZACIÓN DAS IRMANDADES



Segundo o Preito Tábera-Fonseca, a Irmandade, reunida en Melide por ser un punto central da xeografía galega, pediu a Fernán Pérez de Andrade e Sancho de Ulloa que lles deran cadansúas fortalezas para derribárllelas porque dicían que alí, "se fazían muchos males porque robaban y tomaban a los hombres y los prendían".

Durante os tres anos nos que conseguiu imponerse o Movemento Irmandiño (1466-1469), a irmandade, convertida en instrumento da revolta, non deixou de cumplir a súa función de imponer a xustiza. Alcaldes e cuadrilleiros, que tiñan "bara de justicia pintada con saetas", eran os encargados de exercela dictando e executando sentencias.

A pesares de ser a Igrexa a propietaria maioritaria da terra, os irmandiños non van contra ela. É máis, as institucións eclesiásticas apoian o movemento. En xeral as sublevacións do século XV son a contestación ao exercicio arbitrario do poder feudal, único medio do que os nobres se podían servir para garantir unha posición preeminente na xerarquía social.

Pedro Álvarez de Soutomaior e o arcebispo Fonseca dende o Sul, e o conde de Lemos e Pardo de Cela dende o Leste, preparaban o contraataque. Na primavera do 1469 saía o de Soutomaior, dende Portugal, cun bo exército. Polo camiño atopou resistencia antes de chegar a Pontevedra, onde xa non a atopou. Santiago resistiu un cerco de dous meses ás ordes de don Pedro de Osorio. A resistencia nas terras dos Andrade, ao mando de Alonso de Lanzós, foi tenaz, pero final impuxérонse os nobres, antes de que Diego de Lemos, ao mando dos irmandiños na provincia de Ourense, puidera unirse aos sublevados. A superioridade militar dos nobres, as fisuras que xurdían entre os sublevados e a axuda exterior recibida polos señores explican suficientemente a victoria.



UNIDADE DIDÁCTICA CASTELO DE MOECHE

GLOSARIO

Aristocracia: Estamento nobre. Forma de goberno na que o poder reside nun grupo reducido por razóns de liñaxe ou poder económico.

Contrato Enfitéutico: Cesión que unha persoa fai a outra do dominio útil dunha terra, mediante o pago anual dun canon, conservando para si o dominio directo.

Feudalismo: Sistema medieval de relacións sociais, políticas, xurídicas e militares que tiña coma base a constitución do feudo e a relación de vasalaxe.

Fidalgos: Persoas nobres, nos reinos de Castela e León, que tiñan o dereito a ser armados cabaleiros e que vivían das rendas das propiedades agrarias.

Heráldica: Ciencia que estuda os escudos de armas. Trata das orixes destes, da súa composición, e das leis heráldicas.

Herdade: Propiedade rústica que pertence a unha persoa.

Irmandiño: Na Galicia Medieval os irmandiños eran os membros das Irmandades constituídas para a defensa dos seus intereses fronte aos abusos dos señores.

Seara: Traballo que os vasalos dun señor tiñan que realizar anualmente nas terras deste coma pago de servizos prestados polo señor (protección ou o arrendamento doutras terras).

Señorío: Dominio dun señor, xeralmente nobre, sobre un ámbito territorial ou a poboación que reside nel.

Suevos: Pobos xermánicos que, por mor da presión dos Hunos atravesaron o Rin e se encamiñaron cara occidente (406). Entraron na península ibérica xunto cos Vándalos e os Alanos (409), e se asentaron no occidente hispánico.

Adarve: Paseo de ronda ou camiño que percorre a parte superior da muralla dunha fortaleza militar.

Barbacana: Aperturas estreitas nos muros a través das cales se disparaba.

Castelo: Edificación forte con moitos elementos defensivos destinada á protección dun territorio ou dunha poboación. Ademais do seu uso militar podían servir para outros fins, como de residencia do alcaide ou do señor.

Fortaleza: Recinto fortificado destinado a recibir unha guarnición e a defender un lugar e os seus contornos.

Foxo: Excavación moi profunda que rodea unha fortaleza.

Torre da Homenaxe: É a torre principal, que xeralmente se podía aillar do resto da fortaleza para proporcionar un último refuxio en caso de ataque. Esta torre cumple coas funcións más destacadas do castelo.

Patio de Armas: Constitúe o espazo central das fortalezas. A entrada ao castelo facíase polo patio de armas, desde o que se tiña acceso ao resto das dependencias.

BIBLIOGRAFIA

- **Historia de Galicia**
Barreiro Fernández, X.R., Carballo Carballo, F., López Carreira, e Senén López, F., 1979. . A Coruña.
- **Mentalidade e Revolta na Guerra Irmandiña**
Barros Guimeráns, C., 1987. . Vigo
- **Galicia en los siglos XIV y XV, 2t**
García Oro, J., 1987. . A Coruña.
- **Historia de Galiza.**
Otero Pedrayo, R. Nós, tomos I e II, Bos Aires.
- **El Poblamiento Rural Gallego.**
Pallares Méndez, M.C., 1978. . Obradoiro núm. 2, páx. 3-14.
- **Edad Media en Historia de Galicia.**
Portela Silva, E. e Pallares Méndez, M.C., 1980. , Madrid.
- **Las Revueltas Compostelanas en el Siglo XII. El Mundo Urbano en Galicia.**
Portela Silva, E. e Pallares Méndez, M.C., 1988.
- **ETP "Castelos e mosteiros do Eume-Xuvia"**
SOBIGA, S. L. Vilagarcía de Arousa, 2005.

RECURSOS WEB

www.h-debate.com

www.edadantigua.com/edadmedia

www.arteguias.com/romanico_galicia.htm

www.historiadegalicia.fiestras.com

www.heraldicahispanica.com

www.consellodacultura.org

www.galespa.com.ar/historia_literatura_galegaidademedia.htm

